Lektio

Jarmo Kallunki

Stratifioituneiden elämäntapojen ylisukupolvinen periytyminen

Max Weber, yksi sosiologian perustajista, erotti klassisessa, keskeneräiseksi jääneessä esseessään (1946/1922) sosioekonomisen luokan, sosiaalisen statuksen ja poliittisen puolueen muotoina, joiden kautta sosiaalista valtaa käytetään ja pidetään yllä. Siis: luokka, status, puolue. Ihmiset järjestyvät ja organisoituvat näiden kolmen sosiaalisen vallan muodon mukaisesti, ja näillä sosiaalisilla järjestyksillä on taipumus olla hierarkkisia. Tällaista järjestystä kutsutaan myös *stratifikaatioksi*. Tässä keskitymme sosiaalisen luokan mukaiseen stratifikaatioon ja kulttuurisen elämäntavan mukaiseen stratifikaatioon, niiden väliseen yhteyteen sekä erityisesti siihen, miten tämä yhteys välittyy sukupolvelta seuraavalle.

Mutta emme voi syventyä aiheeseemme kulkematta aluksi kahta kiertotietä.

Ensimmäinen kiertotie: Ennen kuin puhumme yhteiskuntaluokkien stratifikaatiosta, meidän on puhuttava yhteiskuntaluokasta. Yleisimmillään yhteiskuntaluokka voi tarkoittaa mitä tahansa ihmisten joukkoa, jota yhdistää jokin ominaisuus (esim. Bourdieu 1985; 1987). Niinpä voimme puhua esimerkiksi miesten luokasta ja naisten luokasta, tai nuorten luokasta ja vanhojen luokasta. Lisäksi voimme puhua vaikkapa sosiologien luokasta tai kuorma-autonkuljettajien luokasta, korkeakoulutettujen luokasta tai vähän koulutettujen luokasta.

Sosiologisessa luokkatutkimuksessa luokalla kuitenkin tarkoitetaan yleensä sosioekonomisia luokkia. Nämä luokat määritellään perinteisesti ammattien kautta, eli sellaisten ihmisten muodostamina joukkoina, joilla on samanlaiset asemat työmarkkinoilla. Määritelmissä käytettyjä ominaisuuksia ovat usein ihmisten tekemän työn tyyppi (työläinen vai toimihenkilö), työsopimuksen muoto, työn autonomian aste, ja mahdollinen esihenkilöasema. Moniulotteisemmissa yhteiskuntaluokan määrittelytavoissa huomioidaan ammatin lisäksi myös henkilön koulutustaso ja tulotaso. Koulutus, ammatti ja tulotaso kietoutuvat nykyyhteiskunnassa kiinteästi yhteen, vaikka ne eivät olekaan suoraan keskenään vaihdettavissa. Tässä tutkimuksessa käytämme ammattia, koulutusta ja tuloja yhteiskuntaluokan mittareina.

Yhteiskuntaluokkien stratifikaatio tarkoittaa tällöin sitä, että ammatit, koulutustutkinnot ja tulotasot ovat yhteiskunnassa hierarkkisesti järjestyneet. Toista arvostetaan ja kunnioitetaan keskimäärin enemmän kuin toista, ja tämä arvostusten ketju läpäisee koko ammattien, koulutustasojen ja tulotasojen kirjon. Nämä arvostukset ja hierarkiat ovat kuitenkin jatkuvan kamppailun kohteena.

Toinen kiertotie: Ennen kuin puhumme elämäntapojen stratifikaatiosta, meidän on puhuttava elämäntavoista. Elämäntapa tarkoittaa sitä, miten ihmiset elävät elämäänsä. Elämäntapaa ilmentää esimerkiksi se, mitä ihmiset tekevät viihdyttääkseen itseään, kuten lukevatko he kirjoja tai käyvätkö teatterissa, oopperassa, elokuvissa tai karaokebaarissa: tätä kutsumme kulttuuriseksi osallistumiseksi. Toisaalta ihmisten elämäntapoja voi havainnoida myös sen perusteella, millaisesta musiikista, elokuvista tai tv-ohjelmista he pitävät: tätä kutsumme kulttuuriseksi mauksi. Lisäksi elämäntapa kattaa esimerkiksi sen, kuinka ihmiset pukeutuvat, kuinka he puhuvat, kuinka he kävelevät, ja kuinka he istuvat, eli kuinka ihmiset ylipäänsä elävät jokapäiväistä arkeaan. Sekä teoreettisella kielellä että arkikielellä

voisimme puhua *habituksesta*.

Kulttuurisen elämäntavan stratifikaatio tarkoittaa tässä kehyksessä sitä, että yhteiskunnassa vallitsee elämäntapojen hierarkia. Toisilla elämäntapojen elementeillä on korkeampi arvostus kuin toisilla. Paradigmaattinen esimerkki tästä on, että ihmiset ovat keskimäärin yhtä mieltä siitä, että kirjallisuuden lukeminen on arvokkaampaa tai kunniakkaampaa ajanvietettä kuin television katsominen. Tällaiset arvostukset läpäisevät kaikkia elämäntavan osa-alueita, ja myös nämä arvostukset ja hierarkiat ovat jatkuvan kamppailun kohteena. Ajatellaan esimerkiksi ihmisten arkisia taisteluita siitä, kenen suosikkimusiikkia tulisi kuunnella automatkalla tai kotijuhlissa.

Kun yhteiskuntaluokkien ja kulttuuristen elämäntapojen stratifikaatio on nyt esitelty, voimme tarkastella sitä, miten nämä stratifikaation ulottuvuudet liittyvät toisiinsa.

Sosiologiassa on pitkä perinne yhteiskuntaluokkien ja elämäntapojen kytkeytymisen tutkimuksesta. Teoreettisia näkökulmia esittivät jo sosiologian varhaiset klassikot kuten Max Weber, Thorsten Veblen, Georg Simmel ja Karl Marx. Varhain kehitettyjä teorioita on analysoitu empiirisesti ja kehitetty edelleen viime vuosikymmeninä sellaisten keskeisten sosiologien kuin Herbert Gansin (1974), Harry Ganzeboomin (1982), Richard A. Petersonin (1992) ja Pierre Bourdieun (1984) töiden viitoittamana. Bourdieu, klassikko jo itsekin, on ollut alalla erityisen vaikutusvaltainen.

Sosiologinen tutkimus on vahvistanut sen arkihavainnoistamme tutun seikan, että yhteiskuntaluokat ja elämäntavat kietoutuvat toisiinsa. Ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvat ihmiset ovat taipuvaisia pitämään keskimäärin enemmän korkeammalle arvostetuista elämäntavan elementeistä, kuten oopperasta, klassisesta musiikista, teatterista ja korkeakirjallisuudesta. He myös osallistuvat näihin kulttuurin muotoihin keskimäärin enemmän. Alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvat ihmiset sen sijaan katsovat keskimäärin enemmän televisiota ja osallistuvat vähemmän kulttuuriaktiviteetteihin, erityisesti korkealle arvostettuun kulttuuriin. Tämä säännönmukaisuus on havaittu useimmissa tutkituissa maissa, myös Suomessa (esim. Purhonen ym. 2014). Tämä säännönmukaisuus myös kestää aikaa: huolimatta elämäntapojen ja arvostusten muutoksista ylempien yhteiskuntaluokkien kytkös korkeammalle arvostettuihin elämäntyylin elementteihin säilyy.

Niinpä on olemassa toisaalta yhteiskuntaluokkien stratifikaatio ja toisaalta elämäntapojen stratifikaatio. Kun yhteiskuntaluokat kytkeytyvät elämäntapoihin, myös stratifikaation ulottuvuudet kytkeytyvät toisiinsa. Sanomme, että on olemassa vastaavuus tai *korrespondenssi* yhteiskuntaluokkien ja elämäntapojen stratifikaatioiden välillä. Juuri tämä korrespondenssi ja sen ajallinen jatkuvuus on tämän tutkimuksen aihe.

Moni tekijä voi selittää sitä, miksi yhteiskuntaluokkien ja elämäntapojen stratifikaatioiden välinen korrespondenssi säilyy ajan kuluessa. Eräs sosiologinen selitysmalli rakentuu *sosialisaation* käsitteen varaan. Sosialisaatiolla tarkoitamme kaikkia niitä tapoja, joilla yksilöitä avustetaan sosiaalisten ryhmien jäseniksi tulemisessa (Grusec & Hastings 2014). Sosiologisesta näkökulmasta voimme käsittää yksilön sosiaalisen elämän sarjana vaihtelevasti päällekkäisiä jäsenyyksiä erilaisissa sosiaalisissa ryhmissä, missä jokainen ryhmä sosiaalistaa yksilöä joillain tavoilla. Näitä ryhmiä ovat lapsuuden perhe, kouluissa muodostuvat ryhmät, vertaisryhmät, ammattiin liittyvät ryhmät ja niin edelleen. Jokainen näistä ryhmistä ja niiden sosialisaatioprosesseista jättää joitain jälkiä niiden yksilöihin elämäntapoihin, jotka joko väliaikaisesti vierailevat tai pysyvästi kuuluvat näihin ryhmiin.

Vanhemmat ja lapsuuden perhe ovat sosiaalistumisen avainryhmä sekä teo-

rian että empiiristen tutkimustulosten mukaan. Lapsuuden perheessä tapahtuva sosialisaatio ohjaa monin tavoin myöhempää sosialisaatiota, ja vanhemmat pitävät silmällä lastensa sosiaalistumista pitkälle nuoruuteen ja varhaisaikuisuuteen. Laaja sosiologinen kirjallisuus tukee ajatusta, että vanhempien yhteiskuntaluokka on keskeinen tekijä lasten aikuisuuden yhteiskuntaluokan määräytymisessä. Niinpä mikäli vanhemmat myös välittävät elämäntapaansa lapsille, välittäisi perhe sekä yhteiskuntaluokkaa että elämäntapaa. Tällöin perhe olisi se yhteiskunnallinen instituutio, jonka sisällä tapahtuva sosialisaatio selittäisi omalta osaltaan yhteiskuntaluokkien ja elämäntapojen stratifikaatioiden korrespondenssia ja sen ajallista jatkuvuutta.

Tätä ajatusta seuraten käsillä olevassa tutkimuksessani tutkin sitä, kuinka elämäntavat siirtyvät perheiden sisällä vanhemmilta lapsille, kuinka pysyvä lapsuuden sosialisaation potentiaalinen vaikutus on, ja kuinka sosiaalinen liikkuvuus yhteiskuntaluokasta toiseen muuttaa lapsuuden perheestä perittyä elämäntapaa. Aineistoni oli kvantitatiivinen, ja se edustaa manner-Suomen 18–64-vuotiasta väestöä.

Tutkimukseni tuotti kolme päätulosta perheiden merkityksestä yhteiskuntaluokkien stratifikaation ja elämäntapojen stratifikaation korrespondenssin ajalliselle jatkuvuudelle.

Ensinnäkin osallistumisen määrä erilaisiin elämäntapaa ilmentäviin aktiviteetteihin siirtyy vanhemmilta heidän lapsilleen. Toisin sanoen, mitä enemmän ihminen osallistuu erilaisiin aktiviteetteihin lapsuuden perheen kontekstissa, sitä enemmän hän osallistuu erilaisiin aktiviteetteihin aikuisuudessa. Raa'asti yksinkertaistaen: elämäntapa siirtyy määränä vanhemmilta lapsille.

Toiseksi elämäntavan laatu siirtyy vanhemmilta lapsille. Vähemmän raa'asti sanoen yhteiskuntaluokkiin liittyvät elämäntavan kudelmat siirtyvät vanhemmilta lapsille. Aiemmassa tutkimuksessa (ks. Purhonen ym. 2014) on löydetty nyky-Suomesta kolme elämäntapakudelmaa – korkeakulttuurinen, moderni populaari ja perinteinen – ja tutkimukseni mukaan nämä kudelmat siirtyvät sukupolvelta seuraavalle.

Kolmanneksi vanhempien vaikutus heidän lastensa elämäntapaan vaikuttaa suhteellisen vahvalta verrattuna kaikkiin muihin yksilön elämäntapaan vaikuttaviin tekijöihin kuten koulutukseen, ammattiin, tuloihin, sukupuoleen ja ikään. Lisäksi sosiaalisen taustan vaikutus näkyy edelleen niiden ihmisten maussa ja osallistumisessa, jotka ovat sosiaalisesti liikkuneet johonkin muuhun yhteiskuntaluokkaan vanhempien yhteiskuntaluokasta. Toisin sanoen, vaikka sosiaalisesti liikkuvat muuttavat elämäntapojaan, heidän elämäntavassaan säilyy menneisyyden merkkejä.

Tulokseni viittaavat siihen, että elämäntapojen stratifikaation rakenne siirtyy sukupolvelta seuraavalle osittain perheinstituution sisällä. Koska lapsuuden perheen yhteiskuntaluokka selittää keskeisesti yhteiskuntaluokkaa johon yksilö aikuisuudessa päätyy, on perheinstituutio näin ollen yksi selittävä tekijä siinä, miksi korrespondenssi yhteiskuntaluokkien stratifikaation ja elämäntapojen stratifikaation välillä säilyy ajan kuluessa.

Voidaan kysyä, mitä konkreettista hyötyä tästä tekemästäni yhteiskuntaa koskevasta tutkimuksesta on: mitä poliittisia johtopäätöksiä voidaan tehdä tai miten yhteiskuntaa pitäisi kehittää saadun tiedon valossa. En ole pahoillani sanoessani, ettei se ole minun asiani. Palaan Max Weberin (2009/1922) viestiin: ei ole kateederilta puhujan asia sanoa, miten asiat pitäisi tehdä, tai toisin sanoen saarnata politiikkaa. Mutta minulla on toinenkin syy olla antamatta neuvoja: tässä tutkitut seikat ovat niin syvällisiä inhimillisyhteiskunnallisia prosesseja, etten usko minkään rationaalisen suunnittelun, jota politiikkakin on, kykenevän tekemään niille yhtään mitään. Sen sijaan tämänkaltaiset tutkimukset

ovat pikemminkin terapian muoto: ne avaavat meille perspektiiviä ymmärtää itseämme ja muita ihmisiä ympärillämme. Se on yhteiskuntatieteellisen perustutkimuksen tehtävä.

Teksti perustuu YTT **Jarmo Kallunkin** väitöskirjasta *The Intergenerational Transmission of Socially Stratified Lifestyles* laadittuun lektioon, joka esitettiin väitöstilaisuudessa 7.6.2023 Tampereen yliopistossa. Englanninkielinen väitöskirja on saatavilla osoitteessa http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2899-3.

LÄHTEET

Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bourdieu, Pierre (1985) The social space and the genesis of groups. *Theory and Society* 14(6), 723–744.

Bourdieu, Pierre (1987) What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups. *Berkeley Journal of Sociology* 32, 1–17.

Gans, Herbert J. (1974) *Popular Culture and High Culture: An Analysis and Evaluation of Taste.* New York: Basic Books.

Ganzeboom, Harry B.G. (1982) Explaining differential participation in high-cultural activities: a confrontation of information-processing and status-seeking theories. Teoksessa Werner Raub (toim.) *Theoretical Models and Empirical Analyses: Contributions to the Explanation of Individual Actions and Collective Phenomena*. Utrecht: E.S.-Publications, 186–205.

Grusec, Joan E. & Hastings, Paul E. (2014) Preface. Teoksessa Joan E. Grusec & Paul E. Hastings (toim.) *Handbook of Socialization: Theory and Research*. New York: The Guilford Press, xi–xiii.

Peterson, Richard A. (1992) Understanding audience segmentation: from elite and mass to omnivore and univore. *Poetics* 21(4), 243–258.

Purhonen, Semi, Gronow, Jukka, Heikkilä, Riie, Kahma, Nina, Rahkonen, Keijo & Toikka, Arho (2014) *Suomalainen maku: kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Weber, Max (1946/1922) Class, status, party. Teoksessa Hans H. Gerth & C. Wright Mills (toim.) *From Max Weber: Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press, 180–195.

Weber, Max (2009/1922) *Tiede ja politiikka: kutsumus ja ammatti*. Suom. Tapani Hietaniemi & Risto Hannula. Tampere: Vastapaino.